

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده علوم اجتماعی

پایان نامه کارشناسی ارشد گروه جامعه شناسی

بررسی عوامل موثر بر احساس هویت جمعی غالب در بین جوانان نیشابور

استاد راهنما: دکتر محمد عبداللهی

استاد مشاور: دکتر محمد حسین پناهی

دانشجو: مریم لطفی

تابستان ۱۳۸۸

**تقدیم به مادرم
اسوه مهربانی**

**و پدرم
اسوه صبر و ایثار**

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی عوامل مرتبط با احساس هویت جمعی غالب در بین جوانان شهرنیشابور به انجام رسیده است. برای این منظور با بهره گیری از دیدگاههای صاحب نظران کلاسیک و معاصر جامعه شناسی و منابع تجربی موجود در ارتباط با مفهوم هویت جمعی چارچوب نظری مناسبی تنظیم و در قالب آن پرسش های اساسی و فرضیه های تحقیق مطرح شد. گستره روابط، پایگاه اقتصادی- اجتماعی، میزان آگاهی افراد (استفاده رسانه ای)، پنداشت از خود، ارزیابی از عملکرد نهادها و احساس عدالت توزیعی اصلی ترین متغیرهای مستقل و هویت جمعی غالب متغیر وابسته مورد مطالعه بوده است. بر این اساس ۶ فرضیه مطرح گردید. جامعه آماری این تحقیق جوانان (۱۸-۳۰ سال) شهر نیشابور بوده که از میان آنان به روش نمونه گیری طبقه ای نسبی ۴۰۹ نفر به عنوان نمونه برگزیده شدند. ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه بوده است. نتایج حاصله از تجزیه و تحلیل داده ها نشان دهنده آن است که هویت جمعی غالب در بین جوانان هویت ملی بوده و هویت های جهان وطنی و محلی به ترتیب در اولویتهای دوم و سوم قرار دارند. از میان متغیرهای مورد بررسی، ارتباط متغیرهای گستره روابط، استفاده رسانه ای و پنداشت (ارزیابی) از عملکرد نهادها با هویت جمعی غالب تایید شد، ولی متغیرهای پایگاه اقتصادی- اجتماعی، پنداشت از خود و احساس عدالت توزیعی ارتباط معنی داری با هویت جمعی غالب افراد نداشتند. در تحلیل رگرسیون چند متغیره لوجستیک، متغیرهای گستره روابط، میزان آگاهی و ارزیابی جوانان از نهادها به عنوان مهمترین متغیرهای تعیین کننده هویت جمعی غالب در بین جوانان نمود بارزتری پیدا کردند.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	چکیده
۱	پیشگفتار
	فصل اول : کلیات تحقیق
۴	مقدمه
۵	۱- اهداف تحقیق
۵	۲- ضرورت و اهمیت تحقیق
۶	۳- طرح مساله
۱۰	۴- تعریف مفاهیم
	فصل دوم : مبانی نظری تحقیق
۲۱	مقدمه
۲۱	۱- پیشینه نظری
۲۱	۲-۱- هویت
۲۸	۲-۱-۱- هویت جمعی
۲۹	۲-۱-۱-۱- هویت قومی
۳۰	۲-۱-۲- هویت ملی
۳۳	۲-۱-۲-۱- هویت جهان وطنی
۳۶	۲-۲- هویت از دیدگاه صاحب نظران جامعه شناسی تقلیل گرا
۴۳	۲-۳- هویت از دیدگاه صاحب نظران جامعه شناسی تلفیق گرا

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۸۰	۲-۴- جمع بندی حاصل از مرور دیدگاههای نظری
۸۶	۲-۵- پیشینه تجربی
۸۶	۲-۵-۱- تحقیقات انجام شده در ایران
۹۲	۲-۵-۲- تحقیقات انجام شده در جهان
۹۵	۲-۵-۳- جمع بندی پیشینه تجربی
۹۶	۲-۶- چارچوب نظری تحقیق
۱۰۰	۲-۷- مدل فرضیه ای تحقیق
۱۰۱	۲-۹- فرضیه های تحقیق
	فصل سوم : روش شناسی
۱۰۳	مقدمه
۱۰۳	۳-۱- روش تحقیق
۱۰۳	۳-۲- ابزار جمع آوری اطلاعات
۱۰۴	۳-۳- جامعه آماری
۱۰۴	۳-۴- حجم نمونه
۱۰۴	۳-۵- روش نمونه گیری
۱۰۴	۳-۶- فنون مورد استفاده در تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۰۵	۳-۷- روایی و پایایی ابزار

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل چهارم : یافته های تحقیق
۱۰۷	مقدمه
۱۰۷	۱- بخش توصیف داده ها
۱۱۵	۲- بخش تحلیل داده ها
۱۲۲	۳- تحلیل چند متغیره (رگرسیون)
	فصل پنجم : نتیجه گیری و پیشنهادات
۱۲۵	مقدمه
۱۲۵	۱- نتایج توصیفی
۱۲۷	۲- نتایج تبیینی
۱۳۰	۳- یافته های نظری
۱۳۵	۴- یافته های عملی
۱۳۷	۵- مشکلات تحقیق
۱۳۸	۶- پیشنهادها و راهبردها
۱۴۱	منابع و مأخذ
	ضمیمه: پرسشنامه تحقیق

فهرست جداول

- جدول شماره ۱-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب جنس.....۱۰۷
- جدول شماره ۲-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب سن ۱۰۷
- جدول شماره ۳-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر پایگاه اقتصادی اجتماعی ۱۰۸
- جدول شماره ۴-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر هویت محلی ۱۰۹
- جدول ۴-۵: توزیع پاسخگویان بر اساس متغیر هویت ملی ۱۰۹
- جدول ۴-۶: توزیع جمعیت مورد مطالعه بر حسب متغیر هویت جهانی ۱۱۰
- جدول ۴-۷: توزیع پاسخگویان بر اساس متغیر هویت جمعی غالب ۱۱۱
- جدول شماره ۸-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب پنداشت از خود..... ۱۱۱
- جدول شماره ۹-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر استفاده رسانه ای ۱۱۲
- جدول شماره ۱۰-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر احساس عدالت توزیعی ۱۱۳
- جدول شماره ۱۱-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر پنداشت از عملکرد نهادها ۱۱۳
- جدول شماره ۱۲-۴: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب متغیر گستره روابط اجتماعی ۱۱۴
- جدول ۴-۱۳: هویت جمعی غالب پاسخگویان بر حسب پنداشت از خود آنان..... ۱۱۵
- جدول ۴-۱۴: رابطه ارزیابی از عدالت توزیعی با هویت جمعی غالب ۱۱۷
- جدول ۴-۱۵: رابطه ارزیابی عملکرد نهادها با هویت جمعی غالب ۱۱۸
- جدول ۴-۱۶: رابطه استفاده رسانه ای با هویت جمعی غالب ۱۱۹
- جدول ۴-۱۷: رابطه پایگاه اقتصادی اجتماعی فرد با هویت جمعی غالب..... ۱۲۰
- جدول ۴-۱۸: رابطه گستره روابط با هویت جمعی غالب ۱۲۱
- جدول ۴-۱۹: ضرایب رگرسیون لوجستیک برای متغیر های مستقل موثر بر هویت جمعی غالب... ۱۲۲

پیشگفتار

هویت جمعی که به معنای احساس تعلق و وفاداری نسبت به گروه‌های اجتماعی است، به شیوه‌هایی اطلاق می‌شود که کنش گران فردی و جمعی در روابط اجتماعی از افراد دیگر و دیگر جماعت‌ها متمایز می‌گردند. هویت جمعی اساس منتظم و معنی‌داری است که بین افراد و جماعت‌ها بر مبنای تشابه و تمایز در سه بعد هویت قومی، ملی و جهانی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

بحث از هویت انسان و معضلی با عنوان بحران هویت به دوره تازه‌ای از تاریخ فراموش شده هستی باز می‌گردد. در جوامع سنتی و در زندگی پیشامدرن هویت زیاد مسئله‌آفرین نبوده است. طبیعت آدمی به عنوان یک آفریده خداوند امری ثابت و از پیش روشن و استوار بود اما امروزه بر عکس، انسان مدرن از آنرو خود اندیش شد که نمی‌توانست هویت خود را همان هویت گذشته بپندارد. دگرگونی‌های ساختاری جوامع مدرن در پایان سده بیستم به قطعه‌قطعه‌سازی چشم‌اندازهای فرهنگی، قومی، نژادی و ملی‌ای منجر شده که پیشتر به شکلی مقتدر به انسان به عنوان هویت فرهنگی و اجتماعی ارائه می‌شدند و راستایی می‌یافتند تا شخصیتی ثابت و محکم براساس محدوده‌های مشخص اختیارات و ممنوعیتها پدید آید که انسان خوانده می‌شد، بدون توجه به نابرابری‌های محتوایی زندگی روزمره اقتصادی. اما اکنون وضع دگرگون شده، ما دیگر به خودمان همچون کلیتی یکپارچه نمی‌نگریم، دیگر برداشت ثابتی از خود نداریم. ما بارها از جهان اجتماعی فرهنگی که در آن جا گرفته‌ایم، می‌گسلیم و هر بار از تصویری که از خودمان ساخته‌ایم، جدا می‌شویم.

با توجه به مطالب فوق متوجه می شویم که در دنیای مدرن داشتن یک هویت منحصر و واحد بدون تعامل و ارتباط با هویت های دیگر بیشتر به یک وهم شبیه است تا واقعیت. بنابر این پژوهش حاضر با اذعان به این مطلب که افراد و بویژه جوانان دارای هویتی متکثر و متنوع بوده، در صدد بررسی سطوح هویتی و همچنین اولویت بندی آنها در نزد جوانان برآمدیم. این پژوهش از ۵ فصل تشکیل شده است. در فصل اول به بیان مسئله تحقیق، اهداف و ضرورتها پرداخته می شود. فصل دوم شامل بررسی منابع نظری و تجربی موضوع و ارائه چارچوب نظری است. در فصل سوم روش شناسی تحقیق ارائه می شود. در فصل چهارم به تجزیه و تحلیل داده ها خواهیم پرداخت و پایان بخش این پژوهش فصل پنجم است که در آن به نتیجه گیری و ارائه پیشنهادات و راهبردها خواهیم پرداخت.

در اینجا لازم می دانم از زحمات بی دریغ و راهنمایی های ارزنده استاد گرامی جناب آقای دکتر محمد عبداللهی تشکر و قدردانی نمایم و سپاسگذاری خودم را از استاد ارجمند جناب آقای دکتر محمد حسین پناهی به خاطر مشاورت حکیمانه ایشان ابراز دارم. همچنین از پدر و مادرم و دوستانی که صمیمانه به من در انجام این تحقیق یاری رساندند، تشکر و قدردانی می نمایم.

شهریور ماه ۱۳۸۸

مریم لطفی

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

احساس هویت جمعی غالب در بین جوانان ساکن نیشابور موضوع اصلی مورد توجه در این گزارش پژوهشی است. هویت جمعی را در تحقیق خود در سه بعد هویت قومی، هویت ملی، هویت جهانی مورد بررسی قرار خواهیم داد.

در روزگار ما اگر چه با بسط قلمرو تعاملات و گفتگو میان مناطق فرهنگی و آشنایی و ارتباط ملتها با یکدیگر، امکان نزدیکی و تفاهم انسانهای ساکن در سرزمینهای مختلف فراهم شده است، در عین حال در میان برخی از اندیشمندان و صاحب نظران مسائل اجتماعی و فرهنگی به خصوص در مناطق پیرامونی این دغدغه را پدید آورده است که فرایند جهانی شدن به هژمونی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی ممالک مرکز بر سایر کشورهای جهان منجر شده و تنوع و تکثر فرهنگی و هویتهای بومی و منطقه ای را از طریق یکسان سازی فرهنگی محو و مضمحل نماید. از این رو تغییرات گسترده و پرشتابی که در سایه آن در کشورهای در حال توسعه رخ می دهد، ضمن اینکه فرصتها و امکانات وسیعی را در فرایند توسعه یافتگی برای این کشورها فراهم می آورد، به طور بالقوه این جوامع را با چالش ها و مشکلاتی به ویژه در عرصه مسائل فرهنگی مواجه می سازد. آنچه که تحت عنوان مفاهیمی نظیر بحران هویت یا بی هویتی امروزه در ادبیات سیاسی و فرهنگی رایج در کشورهای در حال توسعه مورد توجه روشنفکران و اندیشمندان این کشورها قرار گرفته، از این دست مشکلات تلقی می شود.

در واقع مسئله اساسی در نظر این متفکران هدف قرار گرفتن هویت ملی و بومی مردمان ساکن در سرزمینهای اقماری و حل شدن فرهنگی آنان در فرهنگ مسلط جهان توسعه یافته است. جامعه امروز

ایران نیز در مسیر تحولات و دگرگونیهای عمیق اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی قرار گرفته است. نظام اقتصادی و معیشتی، ساخت سیاسی و توزیع قدرت، ساخت اجتماعی یعنی ساخت و کارکرد خانواده، نظام اداری و حقوقی و مهمتر از همه ساختار فرهنگی، یعنی نظام ارزش ها، آرمانها، نیازها و تعهدات افراد و به ویژه لایه های جوان جامعه ما در حال دگرگونی است. این دگرگونی تحت تاثیر فرایندهای جهانی و جریان جهانی شدن و مقتضیات داخل جامعه است. به بیان جامعه شناسانه به گونه ای در حال تجربه فرایند گذار هستیم و در این زمینه با برخی اختلالات و حتی بحرانهای اجتماعی مواجهیم که مسئله هویت در این زمینه از جمله مهمترین آنهاست.

۱- اهداف تحقیق

- ۱- توصیف و تحلیل چگونگی احساس هویت جمعی غالب در بین جوانان نیشابور
- ۲- بررسی متغیرهای موثر بر شکل گیری هویت جمعی غالب در بین جوانان نیشابور و تعیین سهم هریک از متغیرهای مستقل در تبیین و پیش بینی آن.
- ۳- ارائه پیشنهادهایی مناسب در جهت هویت خردمندان در فرایند هویت یابی در بین جوانان

۲- ضرورت و اهمیت موضوع

اهمیت انجام این تحقیق در دو بعد نظری و عملی یا کاربردی قابل طرح است. به لحاظ نظری از تحقیق حاضر انتظار می رود رویکردی حتی الامکان بدیع به مسئله هویت اتخاذ نماید و مطالعه متغیرهایی را مورد نظر قرار دهد که در نمونه های قبلی مورد توجه قرار نگرفته یا حداقل تأمل بایسته در آنها صورت

نگرفته است. از این رو در این تحقیق تلاش می شود یافته های تازه ای به قلمرو تحقیقات صورت گرفته پیرامون هویت جمعی غالب افزوده شده و ذخیره دانش موجود پیرامون این موضوع را ارتقاء بخشد.

اهمیت کاربردی انجام این تحقیق به اهمیت مسئله هویت در جامعه معاصر ایران و به خصوص در میان لایه های جوان جمعیت مرتبط می شود. جامعه ما امروز در وضعیتی قرار دارد که می تواند وضعیت گذار نام گیرد و در این شرایط بطور طبیعی با برخی از اختلالات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی مواجه است. در چنین شرایطی بررسی و تأمل عالمانه در ابعاد مختلف موضوع هویت جمعی، به منظور راه کارهایی در جهت تعمیق احساس هویت ملی ضروری به نظر می رسد.

بنا بر سطره فرهنگی جهان غرب ملتها نیازمند به داشتن هویت جمعی خاص خود می باشند تا بر اساس آن خود را به فرهنگی منتسب نموده و به این ترتیب خود را در عرصه جهانی معرفی نمایند.

"با توجه به سطره جهانی تکنولوژی ارتباطات و با توجه به اینکه هویت زمانی مطرح می شود که انسان با غیر، مواجه می شود و در حال حاضر این غیر عبارت است از جامعه دیگر، طرز تفکرهای دیگر و نقشهای جدیدی که انسان به عهده می گیرد؛ بدین ترتیب اگر هویت ملی متزلزل باشد امکان تسلیم در برابر فرهنگ بیگانه بیشتر می شود و با توجه به اینکه در عصر حاضر ما در مرحله ای هستیم که عوامل خارجی اعتدال سنت ما را برهم زده و امکان اینکه ادامه حیات فرهنگی ما به زیر سوال برده شود زیاد می باشد، بنابراین اتکاء بر یک جایگاه ویژه خودی لازمه ادامه حیات فرهنگی جامعه است. برخورداری از هویتی منسجم سبب می شود تا فرد نسبت به وقایع و حوادث اطراف خود، موضع واحدی را با در دست داشتن معیارهای واحد در پیش بگیرد" (حاجیان، ۱۳۷۹: ۱۹۶).

هویت جمعی عامل مهمی برای وحدت ملی، وفاق اجتماعی، صیانت فرهنگی و برنامه ریزی اجتماعی در جهت توسعه می باشد. به این جهت این تحقیق براساس توصیفی منطقی که از وضعیت هویت جمعی در بین جوانان نیشابوری ارائه می دهد، می تواند به شناخت وضعیت موجود و برنامه ریزی در جهت توسعه کمک کند.

۳- طرح مسئله

هویت به معنی (چه کسی بودن) از نیاز طبیعی انسان به شناخته شدن و معرفی شدن به چیزی یا جایی نشأت می گیرد. مهمترین کارکرد هویت، ایجاد پیوستگی، همانندسازی و تمایز است. هویت در هر سطحی در مقابل ((غیر)) مطرح می شود.

انسان عصر مدرن به عنوان «من اندیشنده» خود را هم خلق می کند و هم تغییر می دهد. مسئله هویت هم اکنون بخشی از فرایند گسترده دگرگونی ها و تحولاتی است که نظام های تمرکز گرای جوامع قدیم را متحول و جابجا کرده است.

با ورود به عصر مدرن و تغییرات سریع و عمیق اجتماعی، هویت تبدیل به یک مسئله اجتماعی می شود، چرا که هویت نیز هم چون سایر مقولات اجتماعی تنها زمانی برجستگی می یابد که در بحران باشد.

دگرگونی های ساختاری در جوامع مدرن و تنوع و گونه گونی قلمروهای فرهنگی، قومی، نژادی و طبقاتی و ... باعث شده انسان یکپارچه و منسجم جهان پیشامدرن که برخوردار از اختیارات و محصور در چارچوبها و محدودیت های مشخص بود و مهر تعلق به نظامی معین را در پیشانی داشت، امروز قدرت انتخاب بیابد و شیوه های جدید زندگی و هویت های نو برای خود برگزیند. امروزه تغییرات، تمام

پهنه حیات اجتماعی را درنور دیده است، تغییراتی که نه تنها در گروه ها و شبکه هایی که افراد هویت شان را در آن ها متبلور می بینند، بلکه در ساخت جوامع راه یافته است. این مسئله پیامدهای خاص خود را در جوامع در حال گذار یا توسعه با شدت بیشتری نشان می دهد. نوسازی و گسترش شهرنشینی و افول نظام عشیره ای و روستایی و تشدید ارتباط با اقوام و فرهنگ جهان برون، تاکید ساخت های سنتی بر حفظ الگوهای هویتی و در مقابل تمایل نسل جدید به الگوهای مدرن هویت، تعارضاتی را در بحث هویت در این کشورها بوجود آورده است. تعارضاتی که نتیجه بلافصل آنها بحران هویت، سرخوردگی روانی، رشد فردگرایی و کاهش اعتماد و سرمایه اجتماعی، بی هنجاری و فساد و اختلال در نظم و هنجار عمومی است. شرایطی که ذکر شد بعلاوه اینکه می دانیم ایران کشوری با قومیتها و هویت های متنوع است ضرورت توجه به مسئله هویت را خاطر نشان می سازد. حفظ یکپارچگی اجتماعی و تحقق وحدت ملی وابسته به این موضوع مهم است که اقشار مختلف مردم احساس تعلق، همبستگی و وفاداری به سرزمین و فرهنگ و معرفه های هویت ملی داشته باشند.

همگام با تشدید روند تحولات و تعاملات اجتماعی و گسترش دامنه وعمق آن در همه سطوح محلی، ملی و بین المللی، موضوع تفکیک و انسجام اجتماعی و مرتبط با آن سطوح هویت های فردی و جمعی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است. ایران جامعه ای در حال گذار و در حال توسعه است. درچنین جامعه ای با فروپاشی نظام ها و ساختارهای سنتی نظیر اجتماعات عشایری و روستایی و گسترش شهرنشینی، تحركات جمعیتی واجتماعی و تشدید تعاملات بین فرهنگ ها، اقوام و ملل متفاوت، اغلب مردم بویژه جوانان در برابر الگوهای محلی، ملی و جهانی متفاوت و بعضاً متعارضی قرار گرفته اند. بسیاری از این جوانان با کنده شدن از بنیادهای سنتی و در شرایط ضعف یا نبود ساختارهای نوین مدنی و یا عدم

تشخیص الگوهای مناسب، دچار تعارض، سردرگمی و بلا تکلیفی می شوند و خود را بین سنت و مدرنیته سرگردان می بینند. در چنین شرایطی است که آنومی یا نابسامانی اجتماعی زمینه لازم را برای پیدایش بحران هویت، سرخوردگی های روانی، فردگرایی خودخواهانه، جمع گرایی خاص گرایانه، بی تعهدی، فساد اخلاقی، هنجارشکنی و اختلال در نظم و کنترل اجتماعی، تخریب منابع و پایمال شدن منافع ملی، خشونت و احساس عدم امنیت، نارضایتی و برون گرایی پدید می آورد. بنابراین یکپارچگی اهمیتی اساسی در مفهوم هویت دارد. روانشناسان در مجموع هویت را بعنوان عنصر اساسی شخص، خود مستمر و پنداره درونی و ذهنی که شخص از خودش بعنوان یک فرد دارد تعریف کرده اند.

در جامعه شناسی هویت بر مبنای احساس تعلق و پیوند گروهی و جمعی تعریف می شود. از این رو هویت جمعی، شناسایی حوزه و قلمروی از حیات تاریخی - اجتماعی فرد یا گروهی است که خود را متعلق و منتسب بدان می داند و در برابر آن احساس تکلیف می کند، مثل لرها، ایلامی ها، کردها، ترکها، ایرانیان، زردشتیها، سنی ها و شیعیان و... اینکه انسان در وهله اول خود را با کدام یک از این هویت ها معرفی و در برابر آن احساس تعهد و تکلیف کند، بیانگر هویت ملی، دینی، قومی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی غالب او می باشد. در این پژوهش در پی یافتن پاسخ برای پرسش های اساسی زیر هستیم:

۱- هویت جمعی غالب در میان جوانان نیشابور چیست؟

۲- عوامل موثر بر شکل گیری هویت جمعی غالب در بین جوانان نیشابور کدام است؟

۴- تعریف مفاهیم

- تعریف متغیرهای اصلی تحقیق

تعاریف نظری و عملیاتی متغیر وابسته :

متغیر وابسته در این تحقیق هویت جمعی است که شامل ابعاد قومی - ملی و جهان وطنی می باشد. منظور از هویت جمعی هویتی است که فرد در فرایند اجتماعی شدن و ارتباط با گروهها یا واحدهای اجتماعی موجود در جامعه کسب می کند و مشخص ترین آنها واحداً اجتماعی است که اباضمیر ما به آن اشاره می کند و خود را از لحاظ عاطفی و تعهد و تکلیف، متعلق و منتسب و مدیون به آن می داند (عبداللهی، ۱۳۷۶: ۱).

هویت اجتماعی به دو نوع فردی و جمعی تقسیم بندی می شود. هویت فردی به دو صورت شخصی و نقشی مطرح می شود و در مجموع به نوعی آگاهی اطلاق می شود که فرد در فرایند اجتماعی شدن و تعامل با دیگران درباره خود کسب می کند. این خودآگاهی به صورتی نسبتاً سازمان یافته به مثابه بخشی از نظام شخصیتی، واسطه بین دنیای درونی و بیرونی فرد است و در هر حوزه یا میدان تعاملاتی و رابطه او را با خود و دیگران تنظیم و کنش هایش را هدایت می کند در واقع همان ((من)) فرد است که استقلال شخصی و نقشی فرد را نشان میدهد و کیستی خود و دیگران را بدین گونه باز می شناسد.

هویت جمعی: احساس تعلق و وفاداری فرد نسبت به گروههای اجتماعی است و به شیوه‌هایی اطلاق می‌شود که افراد و جماعت، در روابط اجتماعی از افراد دیگر و دیگر جماعت‌ها متمایز می‌گردند، هویت جمعی، اساس منتظم و معنی‌داری است بین افراد، بین جماعت‌ها، بر مبنای تشابه و تمایز. هویت جمعی، شناسه آن حوزه قلمروی از حیات اجتماعی است که فرد با ضمیر ((ما)) (we) خود را متعلق و منتسب و مدیون بدان می‌داند. و در برابر آن احساس تعهد و تکلیف می‌کند (عبداللهی، ۱۳۷۵).

هویت قومی

تعریف نظری: اجتماعی از افراد است که دارای منشا مشترک (اعم از واقعی یا خیالی)، سرنوشت مشترک، و انحصار نسبی منابع ارزشمند مشترک می‌باشد که در ارتباط با سایر گروه‌ها و اقوام و براساس رموز (دانش) مشترک در یک میدان تعاملی درون‌گروهی با کسب هویت جمعی مبدل به ((ما)) می‌شوند (چلبی، ۱۳۷۵: ۱۴۱).

هویت قومی (محلی)، از نوعی آگاهی سرچشمه می‌گیرد، آگاهی اعضای یک گروه قومی از تفاوت در مولفه‌های هویت قومی از قبیل تبار و اجداد مشترک و افسانه‌ای یا واقعی، آگاهی از تاریخی مشترک، فرهنگ مشترک، مخصوصاً زبان و دین مشترک، یک نام مشترک، با گروه‌های قومی دیگر، که این باعث انسجام درونی در گروه می‌گردد. هویت قومی دارای عناصری چون زبان، ادبیات قومی، موسیقی سنتی قومی و وابستگی قومی است (آقابخشی، ۱۳۷۵: ۱۲۱).

تعریف عملیاتی هویت قومی

شاخص	اجزاء	گویه ها
وفاداری مشترک	۱- تعلق خاطر به سرزمین مادری ۲- تعلق خاطر به زبان مادری ۳- تعلق خاطر به آداب محلی ۴- غرور محلی	۱- من به زادگاهم عشق می ورزم. ۲- من به زبان مادری ام عشق می ورزم. ۳- من، پایبند به آداب و رسوم محلی خود هستم. ۴- من از اینکه یک کرد، فارس، ترک .. هستم احساس غرور میکنم.
علاقه مشترک	۱- علاقه به گذشته تاریخی ۲- علاقه به منافع محلی ۳- علاقه به مردم قوم خود	۱- علاقه زیادی به شناختن گذشته تاریخی خود دارم ۲- در صورت امکانات شغلی بهتر حاضر نیستم در جایی غیر از زادگاهم زندگی کنم. ۳- ترک بودن و فارس بودن فرقی ندارد مهم این است که در یک کشور زندگی میکنیم.
ترجیحات روابط اجتماعی	۱- درباب همسرگزینی ۲- درباب همسایه گزینی ۳- درباب دوست گزینی	۱- اگر فرزندی داشته باشم ترجیح میدهم که با هم قوم خود ازدواج کنم. ۲- بهتر است آدم دوست، همسایه و همکارش را از بین قوم خودش انتخاب کند. ۳- اگر کسی با هم قوم خودش زندگی کند کمتر دچار مشکل میشود.

هویت محلی	خیلی ضعیف	ضعیف	متوسط	قوی	خیلی قوی
امتیاز بندی	۱۰-۱۷	۱۸-۲۵	۲۶-۳۳	۳۴-۴۱	۴۲-۵۰

این دسته بندی بر اساس نتایج تحقیق و حداقل و حداکثر نمرات کسب شده در سه گروه پایین، متوسط و بالا دوباره دسته بندی شده است.

هویت ملی : احساس همبستگی با اجتماع بزرگ ملی و آگاهی از آن و احساس وفاداری و همچنین

فداکاری در راه آن است. (اشرف، ۱۳۷۲: ۸)